

VLAAMSE OUDERENRAAD

**Standpunt over woonzorgzones als concept
binnen een geïntegreerd woonzorgbeleid**

**Standpunt over woonzorgzones als concept
binnen een geïntegreerd woonzorgbeleid**

Inhoud

Inhoud	2
I. Krachlijnen van het standpunt	3
II. Situering.....	4
1. Ageing in place	4
2. Woonzorgzones als concept binnen een geïntegreerd woonzorgbeleid.....	4
3. Begripsomschrijving woonzorgzone	5
4. Functionele samenwerkingsverbanden	6
III. Aanbevelingen van de Vlaamse Ouderenraad	7
1. De lokale overheid als regisseur.....	7
2. Een coherente gegevensverzameling	8
3. Coördinerende rol voor de Provincies	8
4. De ondersteunende rol van de Vlaamse overheid.....	8
5. Een optimale samenwerking over beleidsdomeinen heen.....	10
6. Beleidsparticipatie van ouderen	10
Geraadpleegde bronnen.....	11

I. Krachtlijnen van het standpunt

1. Een 'Ageing well in place' beleid, waarbij ouderen zo lang mogelijk zelfstandig in hun thuisomgeving kunnen blijven wonen, vereist een (aan)gepaste woning en een toegankelijke woonomgeving. Bovendien moeten de nodige zorg- en ondersteuningsvormen beschikbaar en bereikbaar zijn voor iedereen.
2. De Vlaamse Ouderenraad ondersteunt woonzorgzones als concept binnen een geïntegreerd woonzorgbeleid. Het vormt een brug tussen wonen en zorg en heeft een volwaardige maatschappelijke participatie van alle inwoners als voornaamste doel.
3. Een intensieve samenwerking tussen de verschillende lokale actoren is onmisbaar en noodzakelijk om een verhuis, omwille van toegenomen zorg- en ondersteuningsnoden, te vermijden.
4. Om lokale besturen de mogelijkheid te geven hun regiefuncties naar behoren uit te voeren, is het nodig dat de Vlaamse regering voldoende financiële middelen laat doorstromen naar het lokale niveau en de toekenning van deze budgetten structureel garandeert.
5. De Vlaamse Ouderenraad ziet het als een opportuniteit dat lokale overheden de globale situatie kennen van hun gemeente tot op het niveau van de individuele woning, om vervolgens een congruent woonzorgbeleid en een eventuele uitwerking van woonzorgzones te realiseren. Een samenwerking met het federale niveau is noodzakelijk in het kader van gegevensuitwisseling over het woningbestand.
6. De implementatie van woonzorgzones is enkel realiseerbaar indien het vanuit de Vlaamse overheid gefaciliteerd wordt in een gedragen visie over verschillende beleidsdomeinen (Wonen, Welzijn, Mobiliteit, Ruimtelijke Ordening) heen.
7. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de uitwerking van een flexibel en regelluw kader voor alternatieve woonvormen. Een succesvol vraaggestuurd beleid vereist dat er snel en flexibel ingespeeld kan worden op wisselende zorg- en ondersteuningsvragen.
8. De Vlaamse Ouderenraad verwacht dat de Vlaamse overheid initiatieven rond woonzorgzones, alternatieve woonvormen en *ageing well in place* ondersteunt, en na een positieve evaluatie de structurele verankering en schaaluitbreiding mogelijk maakt en stimuleert.
9. Voor de Vlaamse Ouderenraad is de betrokkenheid en participatie van gebruikers in het ruime woonzorgbeleid cruciaal om oplossingen op maat te kunnen realiseren.

II. Situering

1. Ageing in place

1. De demografische verwachtingen van de FOD Economie bevestigen duidelijk de dubbele vergrijzing in België. Het aantal ouderen in Vlaanderen zal de komende jaren sterk toenemen. Alleen al tussen 2015 en 2020 verwacht de FOD Economie een stijging van het aantal 80-plussers in het Vlaams Gewest met 9,8 procent. Vergrijzing is één element, maar gezinsverdunding is een andere belangrijke factor. Beide evoluties brengen onvermijdelijk stijgende woon- en zorgnoden met zich mee. Heel wat ouderen wonen nu reeds in onaangepaste woningen en - woonomgevingen. Deze evolutie vormt een structurele uitdaging voor betaalbaar, toegankelijk en kwalitatief wonen, alsook voor de beschikbaarheid en bereikbaarheid van zorg.
2. Sinds enige tijd zet de Vlaamse overheid in op een *Ageing in place* beleid. Bovendien blijkt ook uit verschillende onderzoeken, waaronder de Belgian Ageing Studies, dat het merendeel van de ouderen liefst zo lang mogelijk zelfstandig thuis blijven wonen. Een (aan)gepaste woning en een toegankelijke woonomgeving zijn cruciale voorwaarden om hieraan te voldoen. Onaangepast wonen heeft immers een enorme impact op het fysiek, psychisch en cognitief functioneren van ouderen. De woning kan niet los gezien worden van de onmiddellijke woonomgeving waarin ze zich bevindt en heeft evenzeer een effect op het welbevinden en de autonomie van ouderen. Voor sommige ouderen is *Ageing in place* niet de beste keuze, want dé woonoplossing bestaat niet. Om tegemoet te komen aan individuele noden en behoeften, is een brede waaier aan woonmogelijkheden nodig.
3. Ook het maatschappelijk en persoonlijk belang van een betaalbare en toegankelijke mobiliteit kan nauwelijks overschat worden. Ouderen hebben mobiliteit nodig om deel te nemen aan het maatschappelijk leven, van diensten en voorzieningen gebruik te maken, boodschappen te doen, andere mensen te ontmoeten, opleidingen te volgen, vrijwilligerswerk uit te voeren, enz. De fysieke woonomgeving speelt in dit kader een cruciale rol.

2. Woonzorgzones als concept binnen een geïntegreerd woonzorgbeleid

4. Het denken rond het integreren van wonen, welzijn en zorg en de verschillende woonzorgconcepten die hierop geïnspireerd zijn, deed al langer geleden zijn intrede. De praktische uitvoering is echter nog volop in ontwikkeling. Voor wat betreft de nabijheid en continuïteit van de zorg, alsook het divers aanbod aan toegankelijke en levensloopbestendige woningen, dienen nog heel wat stappen gezet te worden.

5. Eén van de concepten die daarbij meer aandacht verdient, is dat van de woonzorgzone. Het concept biedt interessante perspectieven op een samenleving die iedereen toelaat maximaal te participeren, ook indien zorg en ondersteuning nodig zijn. De natuurlijke samenhang tussen zorg, welzijn en wonen stelt onder meer ouderen in staat om langer zelfstandig, kwaliteitsvol en veilig te wonen.
6. Hoewel het concept woonzorgzone niet gedefinieerd werd in het Woonzorgdecreet van 2009, lezen we evenwel in de Beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2014-2019 dat lokale dienstencentra in de praktijk fungeren als laagdrempelige katalysator in een geografisch afgebakende (woonzorg)zone, waar thuiszorg en residentiële zorg samenkomen.

3. Begripsomschrijving woonzorgzone

7. Het begrip woonzorgzone werd in de jaren negentig geïntroduceerd vanuit Nederland, zich inspirerend op een aantal modellen in de Scandinavische landen, en was in de eerste plaats een planologisch en ruimtelijk concept met een inclusief karakter. Ondertussen draagt het model echter ook sterk bij tot de organisatie van het wonen, het uitbouwen van een toegankelijke woonomgeving evenals de dienstverlening en zorgfuncties in een bepaalde woonzone of wijk.
8. Het concept van een woonzorgzone vertrekt vanuit een brede kijk op wonen en zorg met als doel een volwaardige participatie aan de samenleving van alle bewoners. Het is evenwel van groot belang te weten dat de creatie van een woonzorgzone of een 'zorgvriendelijke wijk' in eerste instantie vertrekt vanuit een bestaande (woon)situatie, waarbij de koppeling met zorg wordt gemaakt. Een woonzorgzone is een gewone woonwijk, gemeente of deelgemeente, met in grote meerderheid inwoners die niet meer dan normaal gebruik maken van zorg en welzijnsvoorzieningen. Hoewel de meerderheid van de inwoners geen gebruik maakt van zorg, waarderen zij wel de toegankelijke woonomgeving, de beschikbaarheid van aangepaste woonvormen en de goede (zorg)voorzieningen in de wijk.
9. In een woonzorgzone vindt men een goede spreiding van verschillende woonvormen. Het gaat onder meer om een bovengemiddeld percentage van levensloopbestendige en aangepaste woningen, vormen van groepswonen, assistentiewoningen, sociale woningen en specifieke zorgwoningen. In de wijk liggen ook een aantal geclusterde woonvormen waar 24-uurs intensieve zorg geboden kan worden. Alle woonvormen moeten door hun concept, inrichting, ligging en mogelijkheden om zorg te integreren, een garantie kunnen bieden, dat ouderen zo lang mogelijk zelfstandig in hun vertrouwde woning en/of woonomgeving kunnen blijven wonen, ook wanneer ze zorgbehoevend worden.

10. Verder is er een zorgkruispunt of een woonloket aanwezig, waar alle inwoners van de woonzorgzone terecht kunnen voor advies en informatie over het brede terrein van wonen, welzijn en zorg, alsook over de verschillende dienst- en hulpverleners in de wijk. Het zorgknooppunt fungeert niet alleen als laagdrempelig informatieloket, de bewoners kunnen er ook de nodige hulp en zorg verkrijgen. Het werkt samen met alle dienstverleners in de woonzorgzone.
11. Tot slot moet de openbare ruimte zo georganiseerd worden dat alle inwoners volwaardig kunnen participeren in de woonzorgzone. De wijk vraagt daarom een toegankelijke, 'design for all' inrichting en een doordachte plaatsing en organisatie van infrastructuur voor wonen en zorg met onder meer een gespreid aanbod van diensten en voorzieningen, het openbaar vervoer en het aanbod van winkels en horeca. Alle noodzakelijke dagelijkse voorzieningen (winkel, café, kapper, apotheek, recreatie,...) moeten op loopafstand bereikbaar zijn, waarbij de mogelijkheid bestaat om deze naar ouderen toe te brengen. Nabijheid is de beste garantie op bereikbaarheid en cruciaal binnen de realisatie van een woonzorgzone.

4. Functionele samenwerkingsverbanden

12. In een woonzorgzone wordt een diensten- en zorgstructuur gerealiseerd die in het bijzonder gericht is naar ouderen, personen met een beperking en personen met geestelijke gezondheidsproblemen, zonder er een complex van voorzieningen en/of woonmogelijkheden met een verhoogde vorm van zorg van te maken. Echter alle bewoners van de woonzorgzone kunnen, wanneer dit nodig is, ondersteuning krijgen van de aanwezige welzijnsdiensten en zorgverstrekkers. Coördinatie en samenwerking tussen de verschillende actoren is daarbij onmisbaar en moet een verhuis om de nodige zorg te verkrijgen zoveel mogelijk vermijden.
13. Hoewel beide concepten complementair kunnen zijn, is het begrip woonzorgnetwerk te onderscheiden van de woonzorgzone. Woonzorgnetwerken zijn geïntroduceerd in de artikels 44 en 45 van het Woonzorgdecreet van 2009. Het woonzorgnetwerk is een buurtgericht functioneel samenwerkingsverband tussen verschillende welzijns- en zorgactoren, met een zorggarantie voor elke burger. Tot op heden worden ze niet gesubsidieerd, aangezien er nog geen uitvoeringsbesluiten beschikbaar zijn.

III. Aanbevelingen van de Vlaamse Ouderenraad

1. De lokale overheid als regisseur

14. Inzake het lokale woonbeleid en de zorgstrategische planning hebben de lokale besturen een bijzondere regiefunctie die hen goed plaatst om buurten en wijken als woonzorgzones in te richten. Zowel bij nieuwbouw als bij de herinrichting van zones, adviseert de Vlaamse Ouderenraad om het concept van de woonzorgzone vaker als leidraad te hanteren. Het is een goede planningsmethode die, in functie van de plaatselijke situatie, meegenomen moet worden in de discussie over toekomstige woon- en zorgvormen evenals de bereikbaarheid van noodzakelijke diensten en voorzieningen in de gemeente en dit zowel ruimtelijk als organisatorisch.
15. De implementatie van woonzorgzones als integraal concept vereist een noodzakelijke visie op lange termijn. Gezien niet alle lokale besturen over de mogelijkheden en middelen beschikken om alle relevante actoren (publieke ruimte, woningen, diensten en voorzieningen) naadloos op elkaar af te stemmen, is het voor de Vlaamse Ouderenraad wenselijk dat zij in een beginfase territoriaal, geënt op organische buurten, tewerk gaan. Vervolgens kan het concept woonzorgzone ook ingang vinden in andere buurten. Vanuit een ankerpunt (vb. lokaal dienstencentrum) kunnen ze de buurt en de omgeving op die manier trachten te bespelen dat een zorgzame buurt tot ontwikkeling kan komen.
16. De woonzorgzone is een concept waarbij het lokale bestuur zich samen met vele andere lokale actoren inzet, om naast een toegankelijke omgeving en verschillende welzijnsdiensten en zorgvormen, ook een divers aanbod van integraal toegankelijke dan wel aanpasbare woningen te voorzien. Het levensloopbestendige karakter van de woningvoorraad in de zone is belangrijk, maar ontoereikend in verschillende gemeenten.
17. Om lokale besturen de mogelijkheid te geven hun regiefuncties naar behoren uit te voeren, is het nodig dat de Vlaamse regering voldoende financiële middelen laat doorstromen naar het lokale niveau en de toekenning van deze budgetten structureel garandeert. De regiefunctie van de gemeentes situeert zich op het voorwaardenscheppend niveau. Uitgaande vanuit de reële (en toekomstige) zorgbehoeften en –noden en het actuele aanbod, zorgt de gemeente dat zorgaanbieders onder de beste voorwaarden hun zorgen kunnen aanbieden en maatgericht kunnen inspelen op de (toekomstige) noden.

2. Een coherente gegevensverzameling

18. De Vlaamse Ouderenraad ziet een coherente en gedetailleerde gegevensverzameling op buurtniveau als een absolute voorwaarde om het woonbeleid af te kunnen stemmen op de lokale noden en behoeften van ouderen. Detailgegevens en een stand van zaken van alle Vlaamse gemeenten tot op het niveau van de individuele woning zijn echter niet beschikbaar. Het gaat onder meer om het aantal 65-plussers, type woningen, aantal woningen van ontoereikende kwaliteit, aantal eigenaars en huurders en de aangepastheid van de woonomgeving. Niet elke Vlaamse gemeente vergrijst aan hetzelfde tempo. Er zijn dan ook grote verschillen met betrekking tot de ruimtelijke uitdagingen die de vergrijzing met zich meebrengt.
19. Een gebrek aan objectieve cijfergegevens, zeker voor wat betreft de kwaliteit van de woningen, maakt het de gemeenten zeer moeilijk om hun regietaak inzake wonen en ruimtelijke planning naar behoren uit te voeren. Zij hebben te weinig zicht op de actuele stand van zaken op de lokale woningmarkt en diens bewoners. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid daarom een ondersteunende rol op te nemen en pleit voor een betere en meer precieze registratie van de woningmarkt waardoor zowel op lokaal als op Vlaams niveau een congruent woonzorgbeleid op maat gecreëerd kan worden. Een waardig alternatief voor de volks- en woontelling en een verdere professionalisering van de woonbehoeftenstudies zijn aangewezen. In samenspraak met het federaal beleidsniveau moeten initiatieven genomen worden om tot geactualiseerde en correcte kadastrale gegevens te komen.

3. Coördinerende rol voor de Provincies

20. Het provinciaal niveau kan een sensibiliserende, ondersteunende en coördinerende rol opnemen ten aanzien van de gemeenten, die instaan voor de concrete realisatie ervan. Ze kunnen meerbepaald de aspecten met betrekking tot ruimtelijke ordening faciliteren, overleg tussen aangrenzende gemeenten ondersteunen en stapsgewijs woonzorgzones mee helpen implementeren.

4. De ondersteunende rol van de Vlaamse overheid

21. De Vlaamse Ouderenraad is voorstander van het principe *Ageing 'well' in place*, waarbij het er niet enkel om gaat zo lang mogelijk thuis te blijven wonen, maar om zo lang mogelijk in een vertrouwde, leeftijdsvriendelijke woonomgeving op een respectvolle en waardige manier ouder te worden. Het principe *moving in time*, waarbij ouderen tijdig verhuizen naar een (aan)gepaste woning, impliceert een aangepaste woonomgeving, een uitbouw van alternatieve woonvormen en de mogelijkheid om kwalitatieve en betaalbare

zorg naar ouderen toe te brengen. Het concept van woonzorgzones is enkel realiseerbaar indien het vanuit de Vlaamse overheid gestuurd wordt in een gedragen visie over de beleidsdomeinen heen.

22. Het realiseren van woonzorgzones kadert voor de Vlaamse Ouderenraad ook in de ambitie om te komen tot een meer realistische vermaatschappelijking van de zorg. Daarnaast sluit het idee van de woonzorgzones nauw aan bij de uitbouw van leeftijdsvriendelijke gemeenten waar via een inclusieve en toegankelijke omgeving het actief ouder worden gepromoot wordt. Er dient in de wijk actief gewerkt te worden aan de sociale cohesie, behoud van dagelijkse voorzieningen en het nastreven van een goede leeftijdsmix. Dit kan bijdragen tot het ontwikkelen van een zorgzame buurt.
23. Naast de traditionele woonvormen kenden de laatste decennia in Vlaanderen een hele reeks vernieuwende initiatieven hun intrede, waaronder kangoeroewonen, Abbeyfield wonen, intergenerationeel wonen. Deze initiatieven komen meer dan de traditionele woonzorgvoorzieningen tegemoet aan de noden en wensen van (zorgbehoevende) ouderen om naast het verkrijgen van zorg ook een maximale autonomie na te streven.
24. Tot op heden zijn deze alternatieve woonvormen onvoldoende gekend bij ouderen en bovendien nauwelijks beschikbaar. Deze (nieuwe) woonmogelijkheden omvatten verschillende vormen van wonen, richten zich naar verschillende doelgroepen, en ook de initiatiefnemers variëren sterk. Er zijn echter nog heel wat barrières (juridisch, stedenbouwkundig,...) die het onmogelijk maken om de waaier aan woonmogelijkheden uit te breiden. De Vlaamse Ouderenraad vraagt de Vlaamse overheid, in samenwerking met het federale niveau, een flexibel en regelluw kader uit te werken, waarbij alle actoren over voldoende ademruimte beschikken om zich snel aan te passen aan nieuwe (woonzorg)noden en demografische evoluties.
25. De Vlaamse Ouderenraad verwacht dat de Vlaamse overheid initiatieven rond woonzorgzones, alternatieve woonvormen en *Ageing well in place* ondersteunt, en na een positieve evaluatie de structurele verankering en schaaluitbreiding mogelijk maakt en stimuleert. Zo lang mogelijk zelfstandig thuis blijven wonen impliceert eveneens dat ouderen een gelijkwaardige ondersteuning (financieel, informatie en advies) krijgen voor woningaanpassingen. Dit alles met het oog op een meer inclusieve samenleving met integrale zorg en ondersteuning, georiënteerd op de noden en wensen van ouderen, en waar mogelijk in de eigen woning en/of wijk.

5. Een optimale samenwerking over beleidsdomeinen heen

26. Gezien de demografische evoluties, waarbij fenomenen als vergrijzing en gezinsverdunding in elke gemeente voelbaar en zichtbaar worden, stelt de nood zich om een gepast antwoord te bieden op de evoluerende woon- en zorgnoden van ouderen. Een succesvol vraaggestuurd beleid vereist dat er snel en flexibel ingespeeld kan worden op wisselende zorg- en ondersteuningsvragen, waarbij zorgcontinuïteit, zorg op maat en bereikbaarheid van bestemmingen centraal staan.
27. Een optimale afstemming en samenwerking tussen de beleidsdomeinen Wonen, Welzijn, Mobiliteit en Ruimtelijke Ordening op het stedelijke en gemeentelijke niveau veronderstelt ook een afstemming in de regelgeving op Vlaams niveau. Een samenwerking met het federale niveau is eveneens noodzakelijk om tot een adequaat woonzorgbeleid te komen.

6. Beleidsparticipatie van ouderen

28. Bij het realiseren van oplossingen op maat in elke gemeente, blijft de participatie van de gebruikers (waaronder de ouderen) nog te vaak een blinde vlek. We kunnen echter enorm veel leren over leven, wonen, welzijn en zorg vanuit de ervaring van de gebruikers. Hun inbreng en betrokkenheid moet in het ruime woonzorgbeleid en proces van het realiseren van woonzorgzones een structurele plaats krijgen. De lokale ouderenadviesraden zijn vragende partij om constructief mee te denken.

Goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 16 december 2015

*Jul Geeroms
Voorzitter*

*Mie Moerenhout
Directeur*

Geraadpleegde bronnen

- Ageing In Place Aalst (AIPA): [http://wonen.aalst.be/Artikel?rubriekId=1337\(2015\)](http://wonen.aalst.be/Artikel?rubriekId=1337(2015))
- Pacolet, J. en F. De Wispelaere (2013), Woonzorgcentrum, woonzorgzone, woonzorgservicegebied en woonzorgnetwerk. Een handleiding en werkboek voor meer samenwerking en integratie, Gent: Provincie Oost-Vlaanderen.
- Smetcoren, A.S., Dury, S. De Donder, L. , De Witte, N., Van Regenmortel, S., Kardol, T., Verté, D. Denken over later? Attitudes van ouderen ten opzichte van verschillende woonvormen in Vlaanderen. 2014
- Vandekerckhove, B. & SumResearch. Ook de aangespoelden blijven. Krijtlijnen voor een ouderenbeleid aan de kust – Conclusies & beleidsaanbevelingen. 2015
- Winters, S. Muren afbreken. Een verkenning van de mogelijkheden en knelpunten van ‘woonzorgzones’ in Vlaanderen vanuit het demonstratieproject ‘Woonzorgzone d’Oude Molen’ in Heist-op-den-Berg, HIVA. 2003
- Winters,S., Presentatie woonzorgzones HIVA. 2009
- Winters, S. & Peetermans, A. Naar een zorgvriendelijk Genk. 2009
- Woonzorgdecreet Vlaanderen 2009 :
<http://www.codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1017896¶m=inhoud>